

Jana Lenghardtová
Jana Paľková

INTERNACIONALIZÁCIA VZDELÁVANIA EKONÓMOV A MANAŽÉROV A VÝZVY DIALÓGU EURÓPA – LATINSKÁ AMERIKA

Abstract: *Within the present internationalisation strategy of the University of Economics in Bratislava the development of relations with universities from the European Union countries is a priority. Nevertheless, at the same time the need for strengthening the internationalisation oriented towards third countries is stressed, with a special attention paid to the policy of initiating and developing relations with universities from Latin America. The aim of this paper is to justify the above mentioned internationalisation policy, by highlighting those factors which contribute to the arguments in favour of intensifying relations with Latin America (i. e. the growing importance of the region in the global context, the potential of opportunities for international cooperation, and last but not least the cultural and linguistic affinity with Europe); to summarize the previous development and challenges of the dialogue LAC – EU¹; to present selected results of an empirical research focused on attitudes of relevant target groups towards the LAC – EU cooperation; and finally to outline one of possible efficient models of cooperation with Latin American universities based on the principles of “knowledge triangle”.*

Keywords: *internationalisation of universities, Latin America, LAC-EU dialogue, knowledge triangle.*

JEL: I 23, I 29, F 50

Úvod

„Svet je len jeden, dnes to platí viac ako kedykoľvek predtým. Vzájomné vzťahy medzi rôznymi trendmi a tendenciami je taký úzky, že náš každodenný život môže rovnako ovplyvniť kríza baníctva v strednej Ázii ako záplavy v Južnej Amerike alebo vojna v subsaharskej Afrike. Či už ide o vírus ako AIDS alebo pandémiu spôsobenú prionovou nákazou, kontamináciu vody alebo nukleárne nebezpečenstvo, nekontrolované prisťahovalectvo alebo obchod s drogami, osud každého muža a každej ženy – bez ohľadu na rasu, kultúru či náboženské vyznanie – je nerozlučne previazaný s osudom všetkých obyvateľov zeme.“

Federico Mayor Zaragoza

¹ The abbreviation "LAC – EU" denotes bodies concerned: Latin America and the Carribeans – European Union. Skratka LAK – EÚ označuje príslušné regióny: Latinská Amerika a Karibik – Európska únia.

Slová bývalého generálneho riaditeľa UNESCO (1987 – 1999) výstižne vyjadrujú jednu z podstatných charakteristík súčasnosti. V globalizovanom svete sa so závažnou rýchlosťou zintenzívnili mnohoraké a zložité závislosti medzi prírodou a spoločnosťou, medzi jednotlivými rovinami života spoločnosti (ekonomickou, politickou, kultúrnou atď.), ako aj medzi krajinami a regiónmi sveta, a to bez ohľadu na geografickú vzdialenosť, ktorá ich delí.

Kvalitatívne nový spoločenský kontext prináša so sebou nové výzvy aj pre univerzity a iné inštitúcie vysokoškolského vzdelávania (ďalej len „univerzity“) a osobitne pre tie, ktorých poslaním je pripravovať ekonómov a manažérov pre spoločenskú prax. Jednou z ich základných úloh má byť rozvoj „povedomia o vzájomnej prepojenosti ľudí a spoločnosti v súčasnom svete“ ([13], s. 12).

Univerzity môžu reagovať a reagujú na výzvy globalizovanej spoločnosti rôznymi spôsobmi. K účinným stratégiám patria najmä:

- Vývoj a implementácia takých koncepcií internacionalizácie, ktoré zohľadňujú realitu súčasného globalizovaného sveta a s ňou spojené špecifické úlohy univerzít.
- Zintenzívnenie spolupráce univerzít so spoločenským prostredím, čiže s podnikmi a inými organizáciami súkromnej a verejnej sféry na národnej aj medzinárodnej úrovni na báze „znalostného trojuholníka“.

Uvedené konštatovania sú východiskom aj pre koncepciu internacionalizácie EU v Bratislave. Jadro stratégie tvorí rozvoj vzťahov s univerzitami v rámci Európskej únie, no zároveň sa zdôrazňuje potreba iniciovať, resp. posilňovať internacionalizáciu aj v orientácii na tretie krajiny, pričom osobitná pozornosť sa venuje politike iniciovania a rozvoja vzťahov s univerzitami z Latinskej Ameriky.

V súlade s klasifikáciou motivácie internacionalizácie vysokého školstva podľa J. Knight [10] môžeme dôvody a očakávaný dosah politiky spočívajúcej v iniciovaní a rozvoji vzťahov s univerzitami z Latinskej Ameriky rozdeliť na dve skupiny: na dôvody kultúrne a vzdelávacie a na dôvody ekonomické a politické.²

Kultúrne a vzdelávacie dôvody, najmä očakávaný dosah na všestranný osobnostný, vedomostný a kultúrny rozvoj študentov, vyplývajú z nasledujúcich premís:

- Vzhľadom na globálny charakter súčasnej spoločnosti je žiaduce, aby sa študenti ekonómie, manažmentu, biznisu a príbuzných študijných odborov prostredníctvom rôznych foriem internacionalizácie vzdelávania oboznamovali s realitou súčasného sveta komplexne, t. j. aby nadobúdali poznatky a praktické skúsenosti nielen vo vzťahu k rozvinutým krajinám, ale aj vo vzťahu k rozvojovým, resp. tzv. „vynárajúcim sa“ regiónom Juhu či „tretieho sveta“. Takýto prístup vytvorí priaznivé podmienky na to, aby si budúci ekonómovia a manažéri vytvárali úplnejší a realistickjší obraz o stave, problémoch a potrebách spoločnosti v podmienkach globalizácie.

² J. Knight delí dôvody internacionalizácie na dve základné skupiny:

1. ekonomické a politické dôvody (ekonomický rast a investície do budúcej ekonomiky; pracovný trh; zahraničná politika; finančná motivácia; generovanie príjmov; dopyt národného vzdelávacieho systému a iné);
2. kultúrne a vzdelávacie dôvody (kultúrna funkcia; individuálny rozvoj; posilňovanie medzinárodnej dimenzie výskumu a vzdelávania; budovanie inštitúcie; zdokonaľovanie kvality vzdelávania a výskumu).

- Spomedzi všetkých regiónov „Juhu“ je Latinská Amerika kultúrne, jazykovo a historicky najbližšia Európe a ďalším krajinám tzv. prvého sveta, no zároveň zdieľa historickú skúsenosť s rozvojovými krajinami z iných kontinentov. Vďaka kultúrnej príbuznosti medzi Európou a Latinskou Amerikou môžu európski študenti zúčastnení na projektoch medzinárodnej spolupráce s latinskoamerickými univerzitami lepšie pochopiť, porovnávať a správnejšie interpretovať aj také spoločenské javy príznačné pre rozvojový svet, ktoré sú v porovnaní s Európou rozdielne.

Ekonomické a politické dôvody sú dané najmä nasledujúcimi skutočnosťami:

- Potenciál pre rozvoj všestranných vzťahov medzi Európou a Latinskou Amerikou je značný tak v oblasti ekonómie, obchodu, investícií, ako aj v školstve, vede a výskume, transfere technológií a inovácií a v spolupráci smerujúcej k hľadaniu odpovedí na spoločenské výzvy v oboch regiónoch. Existujúce možnosti však doteraz neboli náležite docenené ani využité. Možno predpokladať, že najmä spolupráca univerzít a fakúlt ekonomického a manažérskeho zamerania s podnikmi a inými inštitúciami na báze tzv. „znalostného trojuholníka“ z oboch regiónov by mohla primeraným dielom pozitívne ovplyvniť objavovanie nových príležitostí pre rozvoj vzťahov – vrátane ekonomických – medzi zúčastnenými stranami.

- Uvedená politika internacionalizácie je tiež reakciou na ciele a výzvy dialógu medzi Európou a Latinskou Amerikou, ktorý sa realizuje najmä prostredníctvom summitov Latinská Amerika a Karibik – Európska únia (ďalej „LAK – EÚ“). Už na prvom summite konanom v Rio de Janeiro (1999) bol deklarovaný zámer vytvoriť strategickú alianciu medzi oboma regiónmami a postupne vybudovať aj Spoločný priestor vysokoškolského vzdelávania LAK – EÚ. Je však zrejmé, že napriek deklaráciám zo summitov problematika interregionálnej spolupráce a dialógu neprenikla náležite do širšieho spoločenského povedomia a nie je ani takpovediac v „centre pozornosti“ v univerzitnom prostredí na Slovensku.

V tejto stati si kladieme za cieľ zdôvodniť uvedenú politiku internacionalizácie EÚ v Bratislave. Chceme najmä poukázať na tie faktory, ktoré hovoria v prospech zintenzívnenia vzťahov s Latinskou Amerikou, teda na rastúci význam regiónu v globálnom kontexte, na potenciál príležitostí pre medzinárodnú spoluprácu a v neposlednom rade na kultúrnu a jazykovú príbuznosť regiónu s Európou; stručne zrekapitulovať doterajší priebeh a výzvy dialógu medzi LAK – EÚ; predstaviť vybrané výsledky empirického výskumu zameraného na postoje relevantných cieľových skupín k spolupráci LAK – EÚ a napokon načrtnúť jeden z možných efektívnych modelov spolupráce s latinskoamerickými univerzitami založený na princípoch tzv. „znalostného trojuholníka“.

Latinská Amerika. Imidž versus realita

Podľa jednej z definícií Latinská Amerika je „kultúrno-historický a zemepisný pojem označujúci tú časť amerického kontinentu a príľahlých ostrovov, ktorá od konca 15. alebo od začiatku 16. storočia patrila pod španielsku alebo portugalskú koloniálnu správu (aj keď niektoré časti týchto impérií sa dostali neskôr pod kontrolu

iných európskych veľmocí) a kde sa väčšinou dodnes používajú úradné jazyky založené na latinčine (...)“ ([15], s. 309). V užšom zmysle sa v súčasnosti termín používa na označenie tých krajín amerického kontinentu, ktorých úradným jazykom je španielčina (18 krajín), portugálčina (1 krajina) a francúzština (1 krajina). Širší pojem Latinská Amerika a Karibik zahŕňa okrem uvedených krajín aj krajiny karibskej oblasti.³

Pri charakteristike Latinskej Ameriky v jej rôznych dimenziách sa najčastejšie zdôrazňuje rôznorodosť regiónu. Nie je to len diverzita geografická, rôznorodosť prírodných scenérií a prírodného bohatstva, ale aj značná etnická a kultúrna rôznorodosť a synkretizmus. Tá sa prejavuje vo všetkých sférach života začínajúc zvykmi a tradíciami, pokračujúc náboženstvom a končiac umením a literatúrou. Jazyková rôznorodosť subkontinentu takisto predstavuje významnú kultúrnu hodnotu. Počet používaných jazykov pôvodného obyvateľstva sa len v stredoamerických krajinách odhaduje na 70 a v Južnej Amerike dosahuje počet až 1 500 – 2 000. Mnohotvárnosť latinskoamerickej reality dotvárajú rozdiely v súčasných politických, spoločenských a ekonomických reáliách, napr. v životnej úrovni a kvalite života, úrovni ľudského rozvoja, sociálnej kohézii, ale aj v politickej kultúre, vládnucej ideológii a v mnohých ďalších aspektoch, a to tak vo vnútri jednotlivých krajín, ako aj medzi nimi.

Latinská Amerika skutočne nemá homogénny charakter. Napriek tomu však rozľahlý latinskoamerický subkontinent s rozlohou viac ako 20 miliónov štvorcových kilometrov s približne 580 miliónmi obyvateľov ([20], s. 23) predstavuje jeden kultúrny celok: je jednotou v rôznorodosti.

Výrazom jednoty regiónu je okrem iného história. Tá zreteľne poukazuje na to, že krajiny latinskoamerického regiónu majú spoločnú skúsenosť a spoločné míľniky svojho vývoja v čase. Od sformovania a rozkvetu domorodých amerických kultúr, prvých kontaktov a konfliktov s európskymi národmi po objavení Ameriky, v časoch dobývania a kolonizácie kontinentu, cez dlhodobé miešanie etník a vzájomné ovplyvňovanie kultúr v španielskej a portugalskej koloniálnej ríši, počas hnutí za nezávislosť začiatkom 19. storočia, následného vytvárania a budovania latinskoamerických štátov, procesov národného dozrievania, relatívne nedávneho demokratizačného vývoja v regióne, až po úsilie vymaniť sa zo zaostávania a uplatniť sa ako svojbytný región v medzinárodnom kontexte, má vývoj jednotlivých krajín Latinskej Ameriky spoločné črty.

Spomedzi všetkých skutočností, ktoré sú vyjadrením kultúrnej jednoty regiónu, najvýraznejší je však jazykový faktor. Väčšinu krajín rozsiahleho subkontinentu

³ V tejto stati používame vo vzťahu k regiónu dva termíny: termín „Latinská Amerika“ zahŕňa 18 hispanofónnych krajín (Argentína, Bolívia, Čile, Dominikánska republika, Ekvádor, Guatemala, Honduras, Kolumbia, Kostarika, Kuba, Mexiko, Nikaragua, Panama, Paraguaj, Peru, Salvádor, Uruguaj, Venezuela), jednu lusofónnu krajinu (Brazília) a jednu frankofónnu krajinu (Haiti); termín „Latinská Amerika a Karibik“ okrem vyššie uvedených krajín zahŕňa aj 13 krajín karibskej oblasti (Antigua a Barbuda, Bahamy, Barbados, Belize, Dominika, Grenada, Guyana, Jamajka, Surinam, Svätá Lucia, Svätý Krištof a Nevis, Svätý Vincent a Grenadiny, Trinidad a Tobago).

V súvislosti s regiónom sa podľa voľby kritéria (geografia, história, kultúra atď.) stretávame aj s ďalšími pojmami, napr. Hispánska Amerika: označuje krajiny amerického kontinentu, v ktorých sa hovorí po španielsky; Iberoamerika: zahŕňa krajiny, ktoré sú bývalými kolóniami Španielska a Portugalska, a v ktorých sa hovorí románskymi jazykmi používanými na Iberskom polostrove, teda po španielsky a portugalsky.

spájajú príbuzné a navzájom zrozumiteľné jazyky – španielčina a portugalčina. Tieto jazyky sú navyše jednoznačným výrazom kultúrnej príbuznosti s Európou a predstavujú jedinečnú konkurenčnú výhodu Latinskej Ameriky z hľadiska rozvoja medzinárodnej spolupráce.

Historická, kultúrna a jazyková príbuznosť znamená aj blízkosť hodnôt a princípov vrátane uznania a rešpektovania všeobecnej deklarácie ľudských práv. Podľa názoru politológov Latinská Amerika môže byť v súčasnosti „najcitlivejšou oblasťou voči argumentom, hodnotám a cieľom Európskej únie“. ([21], s. 70)

Z dlhodobej perspektívy je teda význam rozvoja vzťahov s Latinskou Amerikou pre Európu daný najmä kultúrnou, hodnotovou a jazykovou príbuznosťou.

Pokiaľ ide o príležitosti rozvoja ekonomických vzťahov s Latinskou Amerikou, medzi dôvodmi sa zvyčajne uvádza značné nerastné bohatstvo teritória a potenciál regiónu ako rozsiahleho a nenasýteného trhu pre hotové výrobky a destinácie pre investičné zámery zo zahraničia.

Napriek uvedenému možno konštatovať, že v súčasnosti Latinská Amerika nepatrí k tým častiam sveta, ktoré by sa na Slovensku tešili záujmu médií či verejnej mienky. Vo všeobecnosti ešte stále prevláda predstava, že Latinská Amerika je roztrieštený a chudobný región, so zaostalými a bezperspektívnymi ekonomikami, zmietaný konfliktmi, delikvenciou a populistickými diktátormi, teda región, ktorý možno považovať za relatívne menej významný a menej zaujímavý z hľadiska rozvoja vzťahov v oblasti ekonómie, kultúry, vysokého školstva, vedy či v iných oblastiach.

Približne do 90. rokov minulého storočia takéto vnímanie latinskoamerického sub kontinentu vo veľkej miere zodpovedalo skutočnosti. V 20. storočí ekonomickú históriu regiónu negatívne poznačil najmä monokultúrny charakter ekonomík a z toho vyplývajúca nadmerná závislosť od cien surovín na medzinárodných trhoch, vysoká zahraničná zadlženosť a v dôsledku nízkej kúpyschopnosti obyvateľstva aj obmedzený vnútorný trh. Problémy sa odrazili v tzv. „sociálnom dlhu“, t. j. v nízkej úrovni a zaostávaní v oblasti školstva, zdravotníctva a v životnej úrovni obyvateľstva.

Dnes je realita latinskoamerického regiónu do značnej miery iná. Súčasná Latinská Amerika je dynamicky sa rozvíjajúci kontinent. Rastúci potenciál regiónu je výsledkom pozitívneho spoločensko-politického, ekonomického a kultúrneho vývoja najmä od poslednej dekády 20. storočia. V tom období boli vo väčšine latinskoamerických krajín nastolené demokratické režimy a po vážnej ekonomickej kríze v 80. rokoch, tzv. „stratenej dekáde“, charakterizovanej, okrem iného, hyperinfláciou⁴ a celým radom ďalších dôsledkov vyplývajúcich najmä z vysokého zahraničného dlhu, sa uskutočnili štrukturálne ekonomické reformy (liberalizácia, privatizácia), bolo zavedené trhové hospodárstvo, postupne sa darilo ozdraviť a stabilizovať ekonomiky a iniciovať obdobie rastu a rozvoja. Zvyšovala sa medzinárodná obchodná výmena, vzrastali priame zahraničné investície a účasť európskych – najmä španielskych

⁴ Napr. v 80. – 90. rokoch inflácia v Bolívii dosahovala až 1 100 percent ročne, v Peru 900 percent, v Argentíne 600 a v Brazílii 700.

– podnikov na privatizácii. Aj integračné procesy v regióne od svojich počiatkov v 60. rokoch zaznamenali v uvedenom období významný posun vpred, čo prispelo k stabilite, mierovému spolunažívaniu a hospodárskemu rozvoju subkontinentu.⁵

Do 21. storočia Latinská Amerika vstúpila s jasnými perspektívami priaznivého rozvoja. V ostatnej dekáde sa dokonca zaradila medzi najsilnejšie centrá rastu svetovej ekonomiky. Podľa predpovedí publikovaných začiatkom roku 2012 Latinská Amerika bude aj naďalej rásť.⁶

Z pozitívnych charakteristík súčasnej Latinskej Ameriky analytici vyzdvihujú najmä skutočnosť, že ide o región „so strednou úrovňou príjmov, ktorý napriek nedávnym politickým krízam má vo väčšine krajín konsolidované demokratické režimy a v porovnaní s inými rozvojovými oblasťami pomerne dobre fungujúce štáty, relatívne diverzifikované trhové ekonomiky a je významne zastúpený na mnohých medzinárodných fórach a organizáciách“ ([4], s. 25). Znížila sa nezamestnanosť, chudoba aj verejné zadlženie a po prvýkrát za ostatné desaťročia sa dokonca zlepšili ukazovatele nerovnosti. Podľa údajov UNDP o indexe ľudského rozvoja za rok 2011 väčšina krajín Latinskej Ameriky a Karibiku (LAK) patrí do skupiny krajín s vysokým stupňom rozvoja (20 krajín LAK). Nasledujú krajiny so stredným stupňom rozvoja (9 krajín LAK), tri krajiny LAK sú zaradené do skupiny s veľmi vysokým stupňom rozvoja a len jedna figuruje v skupine krajín s nízkym stupňom ľudského rozvoja.

⁵ Od 60. rokov prebiehajú integračné subregionálne procesy sprevádzané značným počtom dohôd o voľnom obchode, čo rozhodujúcim spôsobom prispelo k ekonomickému rastu a rozvoju regiónu. Medzi najvýznamnejšie súčasné regionálne zoskupenia patria: MERCOSUR, CAN (Comunidad Andina de Naciones – Andské spoločenstvo národov), Caricom (Comunidad y Mercado Común del Caribe – Karibské spoločenstvo a spoločný trh), MCCA (Mercado Común Centroamericano – Spoločný trh Strednej Ameriky), SICA (Sistema de Integración Centroamericana – Systém stredoamerickej integrácie), DR-CAFTA (Dominican Republic – Central America – United States Free Trade Agreement – Zóna voľného obchodu medzi Dominikánskou republikou, Strednou Amerikou a USA), ALADI (Asociación Latinoamericana de Integración – Latinskoamerická integračná asociácia), ALBA (Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América – Bolívarska asociácia národov našej Ameriky). Mexiko je okrem členstva v latinskoamerických integračných zoskupeniach aj členom NAFTA (North Atlantic Free Trade Agreement) spolu s USA a Kanadou.

⁶ Podľa Svetovej banky sa predpokladá rast približne 3,6 %, čo je síce menej ako v roku 2011, ale stále viac ako priemerný celosvetový rast.

Tab.č. 1

Postavenie krajín Latinskej Ameriky a Karibiku v rankingu
podľa indexu ľudského rozvoja UNDP za rok 2011

Veľmi vysoký stupeň (47 krajín)	↑ ↓	Vysoký stupeň (47 krajín)	↑ ↓	Stredný stupeň (47 krajín)	↑ ↓	Nízky stupeň (46 krajín)	↑ ↓
Čile 44	↑1	Uruguaj 48	↑4	Dominikánska republika 98	↓10	Haiti 158	↓13
Argentína 45	↑1	Kuba 51	x	Surinam 104	↓10		
Barbados 47	↓5	Bahamy 53	↓10	Salvádor 105	↓15		
		Mexiko 57	↓1	Paraguaj 107	↓11		
		Panama 58	↓4	Bolívia 108	↓13		
		Antigua a Barbuda 60	x	Guyana 117	↓13		
		Trinidad a Tobago 62	↓3	Honduras 121	↓15		
		Grenada 67	x	Nikaragua 129	↓14		
		Kostarika 69	↓7	Guatemala 131	↓15		
		Sv. Krištof a Nevis 72	x				
		Venezuela 73	↑2				
		Jamajka 79	↑1				
		Peru 80	↓17				
		Dominika 81	x				
		Svätá Lucia 82	x				
		Ekvádor 83	↓6				
		Brazília 84	↓11				
		Sv. Vincent a Grenadíny 85	x				
		Kolumbia 87	↓8				
		Belize 93	↓15				

Vysvetlivka: ↑ ↓ Vývoj v porovnaní s rokom 2010 (↑ nárast, ↓ pokles uvedeného stupňa v porovnaní s rokom 2010; x = údaj za rok 2010 neexistuje).

Prameň: vlastné spracovanie podľa údajov získaných z <http://hdr.undp.org> [7], [8].

Je však pravda, že Latinská Amerika je ešte stále regiónom s najvyššou nerovnosťou na svete a k závažným problémom aj naďalej patrí vysoká miera kriminality, obchod s drogami a ďalšie problémy v oblasti bezpečnosti, v niektorých krajinách regiónu aj ohrozená miera politických a občianskych práv a v neposlednom rade už spomínaný „sociálny dlh“, t. j. zaostávanie a nedostatočná výkonnosť v oblasti zdravotníctva, školstva a vzdelávania ľudských zdrojov. Za životne dôležité považujú analytici aj naštartovanie rozvoja v tých oblastiach, v ktorých Latinská Amerika ostáva hlboko pod priemerom OECD, a to v rozvoji infraštruktúry a komunikačných a informačných technológií. Napokon, napriek výnimočnému prírodnému bohatstvu a biodiverzite subkontinentu, je ohrozené životné prostredie, a to najmä v dôsledku neriadenej koncentrácie obyvateľstva v mestách a deforestácie, ktoré majú neblahý dosah najmä na najchudobnejšie obyvateľstvo.

Uvedené slabé stránky spoločnosti latinskoamerických krajín znamenajú však zároveň aj výzvy a príležitosti pre medzinárodnú spoluprácu, ktorá by najmä prostredníctvom transferu či spoločnej tvorby poznatkov, inovácií a technológií mohla prispieť k hľadaniu a nachádzaniu riešení.

V ostatnom čase sa Latinská Amerika čoraz intenzívnejšie orientuje na vzťahy s krajinami „Juhu“, najmä z regiónu Ázia – Pacifik, ktoré primárne iniciovala Čína. Vzhľadom na ich prudký nárast a úspešný rozvoj Čína označila vzťahy s Latinskou Amerikou za významné zo strategického hľadiska. Aj keď hlavný dôraz je na ekonomických vzťahoch, stratégia zahŕňa aj ďalšie oblasti a má byť vzorom spolupráce Juh – Juh. V ostatnom čase prejavila záujem o obchod a investície v regióne aj India a ďalšie ázijské krajiny. O intenzite vzťahov s Áziou vypovedá skutočnosť, že v súčasnosti je Čína už prvou destináciou vývozu z takých krajín, ako sú Brazília a Čile, a ako celok má Ázia v obchode s Latinskou Amerikou už tú istú váhu ako Európska únia.

Inštitucionálne rámce dialógu medzi Európou a Latinskou Amerikou

Vzťahy medzi Európou a Latinskou Amerikou na regionálnej úrovni sa rozvíjajú najmä po dvoch líniách. Na úrovni Európskej únie sa dialóg realizuje najmä prostredníctvom summitov Latinská Amerika a Karibik – Európska únia (LAK – EÚ). Mostom medzi oboma kontinentmi je však aj Iberoamerické spoločenstvo národov, ktoré združuje hispanofónne a lusofónne krajiny európskeho a amerického kontinentu.

Dialóg LAK – EÚ

Od 70. rokov minulého storočia sa medzi Európskou úniou a Latinskou Amerikou začala vytvárať hustá sieť politických a ekonomických vzťahov. Prvé kroky smerujúce k systematickému a intenzívnejšiemu rozvíjaniu dialógu medzi Európskou úniou a Latinskou Amerikou sa začali črtiť v 80. rokoch minulého storočia a zintenzívnili sa najmä po roku 1986 v súvislosti so vstupom Španielska a Portugalska do Európskej únie.

Iniciovanie interregionálneho dialógu na najvyššej úrovni vo forme pravidelných summitov hláv štátov a predstaviteľov vlád sa stalo medzníkom vo vývoji vzťahov medzi Európskou úniou a Latinskou Amerikou a Karibikom. Už na prvom summite predstaviteľov vlád a hláv štátov konanom v Rio de Janeiro v roku 1999 obe strany deklarovali záujem vytvoriť strategickú alianciu LAK – EÚ a schválili akčný plán na dosiahnutie tohto cieľa. Latinská Amerika sa tak stala prvým regiónom, ktorý EÚ označila za svojho strategického partnera. Ďalšie rokovania na najvyššej úrovni medzi Európskou úniou a Latinskou Amerikou sa konali v dvojročných intervaloch postupne v Madride (2002), Guadalajare (2004), Viedni (2006), Lime (2008) a opätovne v Madride (2010).

Po sľubných začiatkoch dialógu LAK – EÚ sa však postupne začali prejavovať známky stagnácie. V predvečer ostatného madridského summitu LAK – EÚ (2010), ktorý sa konal v čase španielskeho predsedníctva Európskej únie, boli analýzy výsledkov predchádzajúceho biregionálneho procesu prevažne skeptické. „Bilancia tejto strategickej asociácie má negatívnu tendenciu: pozícia Latinskej Ameriky

v zahraničných vzťahoch EÚ sa nezlepšila a ani EÚ sa nejaví ako významnejší partner pre Latinskú Ameriku ([6], s. 124).

Napriek tomu možno očakávať, že deklarácia z uvedeného madridského summitu, ktorý zdôraznil záväzok aj naďalej posilňovať strategickú alianciu založenú na spoločných princípoch, hodnotách a záujmoch, pričom ako prioritu vyzdvihol inovácie a technológie na prospech trvalo udržateľného rozvoja a sociálnej inklúzie, bude znamenať pozitívny impulz pre aktérov interregionálneho dialógu. Závbery zo summitu zahŕňajú aj založenie Nadácie LAK – EÚ, ktorá môže priniesť reálnu podporu projektom biregionálnej spolupráce.⁷

V roku 2011 dochádza k významnej zmene v partnerstve biregionálneho dialógu v súvislosti so vznikom organizácie CELAC – Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños (Spoločenstvo latinskoamerických a karibských štátov).⁸ Počnúc najbližším biregionálnym summitom, ktorý sa bude konať v januári 2013 v Santiagu de Chile, bude novovzniknutá organizácia zastupovať región Latinskej Ameriky a Karibiku na rokovaníach s EÚ. Z tohto dôvodu sa namiesto pôvodného označenia VII. summit LAK – EÚ (skratka v anglickom jazyku LAC – EU) už začal používať nový názov I. summit CELAC – EU. Hlavným cieľom summitu, na ktorom sa očakáva účasť 60 predstaviteľov krajín a vlád z oboch regiónov, bude dosiahnuť kvalitatívny pokrok v rozvoji biregionálnych vzťahov a v budovaní strategickej aliancie na podporu udržateľného rozvoja medzi krajinami a národmi z oboch regiónov.

Z hľadiska spolupráce medzi európskymi a latinskoamerickými univerzitami je dôležitá skutočnosť, že deklarácie zo summitov zdôrazňujú záväzok vedúci k podpore spolupráce v oblasti vedy, výskumu a vzdelávania, ako aj k vytvoreniu Spoločného priestoru vysokoškolského vzdelávania a vedy. V roku 2000 Konferencia Ministrov školstva v Paríži vytýčila špecifické ciele tohto projektu. Spolupráca medzi európskymi a latinskoamerickými univerzitami a inými inštitúciami vysokoškolského vzdelávania našla podporu vo viacerých programoch Európskej únie (ALFA, Albán, Erasmus Mundus a i.). Nové možnosti na rozvoj vzťahov s latinskoamerickými univerzitami by sa mali otvoriť od roku 2014 v novom programe EÚ nazvanom „Erasmus pre všetkých“.

Aj keď pôsobenie Európskej únie vo vzťahu k Latinskej Amerike má stále interregionálny rámec, v súčasnosti sa do popredia dostávajú bilaterálne politiky a dohody o voľnom obchode medzi Úniou a jednotlivými krajinami latinskoamerického regiónu. Z celkového počtu 10 strategických partnerstiev Európskej únie⁹ sú dve v

⁷ Nadácia LAK – EÚ so sídlom v Hamburgu začala pôsobiť v novembri 2011. Prezidentkou je Benita Ferrero-Waldner (bývalá komisárka EÚ pre zahraničné vzťahy a európsku politiku susedstva v rokoch 2004 – 2009 a komisárka pre obchod a európsku politiku susedstva v období 2009 – 2010) a výkonným riaditeľom peruánsky diplomat Jorge Valdéz.

⁸ CELAC – Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños (Spoločenstvo latinskoamerických a karibských štátov) zahŕňa 33 krajín, v ktorých sa hovorí piatimi rôznymi jazykmi: španielsky jazyk (18 krajín) – 56 % teritória, 63 % obyvateľstva, anglický jazyk (12 krajín) – 1,3 % teritória, 1,1 % obyvateľstva, portugalský jazyk (1 krajina) – 42 % teritória, 34 % obyvateľstva, francúzsky jazyk (1 krajina) – 0,1 % teritória, 1,6 % obyvateľstva, holandský jazyk (1 krajina) – 0,8 % teritória, 0,1 % obyvateľstva.

⁹ EÚ má celkovo 10 strategických partnerov, z toho štyroch na americkom kontinente: USA, Kanada, Mexiko, Brazília. Ďalší strategickí partneri EÚ sú: Čína, India, Japonsko, Južná Afrika, Južná Kórea, Rusko.

regiónu Latinskej Ameriky. Sú to Brazília a Mexiko, krajiny považované za vynárajúce sa regionálne, resp. subregionálne mocnosti, ktoré pravdepodobne budú najvýraznejšie ovplyvňovať vývoj kontinentu.

Brazília je prvá najväčšia ekonomika v regióne a siedma na globálnej úrovni a jej pozícia na globálnej scéne rastie. Je motorom spolupráce Juh – Juh a rozvíja zahraničnú politiku s netradičnými partnermi (Čína, India, Južná Afrika, Rusko). Je považovaná za vynárajúcu sa regionálnu silu a javí sa ako motor integrácie v Južnej Amerike. Mexiko je zase druhá najväčšia ekonomika v regióne a trinásta na svete. Na rozdiel od Brazílie Mexiko je tradične naklonené multilateralizmu, je jedným z najväčších prispievateľov do rozpočtu OSN a podpísalo dohodu o voľnom obchode s EÚ. Svojou geografickou polohou a členstvom v latinskoamerických integračných zoskupeniach (SELA – Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe, ALADI, Alianza del Pacífico, Asociación de Estados del Caribe) a zároveň v NAFTA je Mexiko bránou nielen do Latinskej Ameriky, ale aj do USA a Kanady.

Iberoamerické spoločenstvo národov

Špecifickou platformou, ktorá významne prispieva k rozvoju dialógu a spolupráce medzi Európou a Latinskou Amerikou, je Iberoamerické spoločenstvo národov.

Vznik spoločenstva, ako nového inštitucionálneho rámca pre spoluprácu s regiónom Latinskej Ameriky, iniciovalo v 90. rokoch minulého storočia Španielsko. Aj keď počiatky projektu sú staršieho dáta, na realitu sa zmenil až v roku 1992 pri príležitosti osláv 500. výročia objavenia Ameriky. Iberoamerické spoločenstvo národov dnes združuje všetky hispanofónne a lusofónne krajiny európskeho a amerického kontinentu (19 krajín Latinskej Ameriky a tri krajiny Iberského polostrova – Španielsko, Portugalsko a Andorra).¹⁰

Základné princípy organizácie sú vyjadrené v Iberoamerickej kultúrnej charte schválenej na XVI. summite v Montevideu v roku 2007. Kultúra iberoamerických krajín vo svojej jednote aj diverzite je základným kameňom spoločenstva. Konferencie najvyšších predstaviteľov členských krajín sa konajú každoročne nepretržite od roku 1991 s cieľom vytvárať fórum na dialóg a diskusiu o multilaterálnej spolupráci v politickej, ekonomickej, sociálnej a kultúrnej oblasti v rámci iberoamerického priestoru. Do procesu sa zapojili všetky iberoamerické krajiny. Vzhľadom na prílišný protagonizmus Španielska sa však dlhšie nedarilo presvedčiť členské krajiny z amerického kontinentu, že ciele organizácie zodpovedajú ich vlastným problémom a záujmom. Táto situácia viedla k hlbokkej kríze organizácie. Rozhodujúca zmena nastala

¹⁰ *Iberoamerické spoločenstvo národov* tvorí 22 krajín: 3 európske krajiny: Portugalsko, Španielsko, Andorra (od r. 2004) a 19 latinskoamerických krajín: Argentína, Bolívia, Brazília, Čile, Dominikánska republika, Ekvádor, Guatemala, Honduras, Kolumbia, Kostarika, Kuba, Mexiko, Nikaragua, Panama, Paraguaj, Peru, Salvádor, Uruguaj, Venezuela. Na každoročných summitoch sa zúčastňujú vyššie uvedené krajiny, ktoré sú plnoprávnymi členmi a pozorovateľmi Organizácie Iberoamerických štátov. V roku 2009 sa pripojili Filipíny a Rovníková Guinea ako asociovaní členovia a v roku 2010 Belgicko, Francúzsko, Taliansko, Maroko, Holandsko. Na XV. summite pri príležitosti posudzovania členstva Belize, krajiny s úradným jazykom anglickým, v ktorej však najčastejšie používaným jazykom je španielčina, bola uznaná možnosť prijímať do organizácie aj krajiny s hispanofónnou a lusofónnou minoritou, a to aj v prípade, keď španielčina a portugalčina nie sú úradnými jazykmi.

po summite v Salamanke (2005), na ktorom boli prijaté konkrétne záväzky v oblasti migrácie, školstva a zdravotníctva. Vtedy prevládlo presvedčenie, že iberoamerické summity sa môžu stať operatívnym fórom na reálne riešenie otázok spolupráce nielen v iberoamerickom priestore, ale aj v celosvetovom rozsahu. Iberoamerický priestor a summity už nie sú vnímané len v súvislosti s históriou, kultúrou a jazykom, a to aj napriek významu, ktorý tieto aspekty nadobúdajú vo vzťahu k budúcnosti, ale čoraz viac sa dostávajú do popredia politické otázky, ekonomická a rozvojová spolupráca a vzájomná prepojenosť.

Míľnikom a kvalitatívnym skokom v histórii Iberoamerického spoločenstva národov bolo vytvorenie Iberoamerického generálneho sekretariátu (Secretaría General Iberoamericana – SEGIB) ako stáleho politického orgánu s kompetenciami, ktoré presahujú rámec spolupráce a otvára nové perspektívy v zmysle operatívnej a zviditeľňovania iberoamerických summitov. Cieľom sekretariátu je dosiahnuť väčšiu medzinárodnú projekciu iberoamerického spoločenstva. Sekretariát má v súčasnosti štatút pozorovateľa v OSN, má uzavretú podrobnú dohodu o spolupráci s Európskou komisiou a rôzne dohody s takmer tridsiatimi medzinárodnými inštitúciami.

V súčasnosti sa iberoamerický priestor významne posilnil v dôsledku nebyvalého rozvoja investičných tokov zo Španielska do Latinskej Ameriky, rastúcim počtom emigrantov z krajín Latinskej Ameriky do Španielska a najnovšie – v dôsledku súčasnej ekonomickej krízy – aj emigráciou zo Španielska do Latinskej Ameriky, s rozvojom kontaktov a sociálnych, akademických a vedeckovýskumných sietí a zintenzívnením vzťahov medzi Španielskom a Portugalskom na jednej strane a krajinami Latinskej Ameriky na druhej strane.

Perspektívy biregionálnej spolupráce LAK – EÚ očami študentov, pedagógov a manažérov

V súvislosti so zámerom iniciovať a rozvíjať vzťahy EU v Bratislave s univerzitami z Latinskej Ameriky sa v rámci medzinárodného projektu „Znalostný trojuholník a spolupráca LAK – EÚ“ realizoval empirický výskum zameraný na zisťovanie názorov relevantných cieľových skupín na viaceré aspekty medzinárodnej spolupráce univerzít s podnikmi/organizáciami, s osobitným zreteľom na vzťahy medzi akťermi z Európskej únie a Latinskej Ameriky.¹¹

¹¹ Medzinárodný projekt financovaný s podporou Európskej komisie v programe ERASMUS „Knowledge Triangle and Co-operation EU-LAC“ č. 142711-LLP-1-SK--ERASMUS-ECUE sa realizoval v rokoch 2008 – 2011. Koordinujúcou inštitúciou bola Ekonomická univerzita v Bratislave; na projekte ako hlavní inštitucionálni partneri spolupracovali Univerzita v Granade, Vysoká škola ekonomická v Prahe, Rakúsky inštitút pre Latinskú Ameriku a SAAIC. K úlohám projektu patrilo okrem iného aj prieskum názorov troch cieľových skupín respondentov na spoluprácu univerzít s praxou v kontexte dialógu LAK – EÚ. Ankety sa distribuovali on-line širokému okruhu respondentov. Odborné poradenstvo, technickú spoluprácu pri tvorbe a distribúcii ankiet a štatistické spracovanie výsledkov zabezpečila Agentúra sociálnych analýz, ASA, s. r. o., a Agentúra pre výskum verejnej mienky, s. r. o.; ďalej spolupracovali: odborní konzultanti (sociológia) doc. PhDr. Oľga Plávková, CSc., PhDr. Stanislav Buchta, PhD.; technická podpora Ing. Michal Kultán.

V ťažiskovej tretej časti výskumu sme zisťovali názory respondentov troch cieľových skupín („študenti“, „pedagógovia“, „manažéri“)¹² na perspektívne oblasti a na prekážky vzťahov a spolupráce LAK – EÚ, ako aj na ich celkové vnímanie perspektív spolupráce medzi uvedenými regiónmi.

Na otázku týkajúcu sa *oblastí priaznivých pre rozvoj vzťahov a spolupráce* respondenti všetkých cieľových skupín zaradili medzi tri najperspektívnejšie oblasti na prvom mieste „turistický ruch“. Vysoký index zaznamenala „kultúra“ u pedagógov a študentov a „vzdelávanie“ (v cieľovej skupine „manažéri“). Do trojice najperspektívnejších oblastí spolupráce dve cieľové skupiny („študenti“ a „manažéri“) zaradili aj „ekonomické vzťahy“.

Tab. č. 2

Odpovede na otázku: Ktoré oblasti považujete za perspektívne z hľadiska vzťahov LAK – EÚ?

	1. miesto oblasť	index	2. miesto oblasť	index	3. miesto oblasť	index
študenti	cestovný ruch	85,2	kultúra	73,7	ekonomické vzťahy	73,4
pedagógovia	cestovný ruch	82,0	kultúra	80,2	vzdelávanie	79,5
manažéri	cestovný ruch	82,7	vzdelávanie	81,6	ekonomické vzťahy	79,5

Index významu bol vypočítaný ako priemerná percentuálna hodnota maximálnej úrovne zodpovedajúcej 100. K jednotlivým škálam významu 1,2,3,4,5,6 boli priradené numerické hodnoty 5,4,3,2,1 a 0. Maximálny stupeň významu (100) by bol zaznamenaný, keby všetci respondenti vyhodnotili význam danej opcie numerickou hodnotou 5; naopak, nebol by zaregistrovaný žiadny význam, keby všetci respondenti vyhodnotil význam danej opcie hodnotou 0.

Prekážky spolupráce LAK – EÚ vidia respondenti vo všetkých troch cieľových skupinách takmer identicky. Za najzávažnejšie obmedzujúce faktory považujú najmä „geografickú vzdialenosť“, „vysoké finančné náklady spolupráce“ a „nedostatočné vzájomné poznanie“.

¹² Prieskum bol zameraný na tri cieľové skupiny respondentov, v ich nasledujúcej charakteristike uvádzame len vybrané znaky:

Cieľová skupina „ŠTUDENTI“: Počet respondentov: 1 798. Študijné programy: Ekonomické a podnikovohospodárske vedy (54,5 %), Medzinárodné (hospodárske) vzťahy (15,5 %), programy technického zamerania (8 %), programy humanitného zamerania (8 %). Materinský jazyk: slovenský (36,6 %), český (32,3 %), španielsky (12,5 %) a iný .

Cieľová skupina „PEDAGÓGOVIA“: Počet respondentov: 827 (zahŕňa aj vedeckovýskumných zamestnancov a akademických funkcionárov). Krajina sídla univerzity: Slovenská republika (18,4 %), Španielsko (18,0 %), Česká republika (16,3 %); zastúpené ďalšie krajiny. Profesionálna oblasť: Ekonomické a podnikovohospodárske vedy (30,6 %); Humanitné vedy (22,2 %), ďalšie oblasti spoločenských vied (12,2 %). Materinský jazyk: španielsky (31,8 %); slovenský (17,4 %), český (15,4 %) a iný.

Cieľová skupina „MANAŽÉRI“: Počet respondentov: 207. Krajina sídla podniku: Česká republika (15,5 %), Slovenská republika (13,4 %), Španielsko (9,1 %); zastúpené ďalšie krajiny. Materinský jazyk: španielsky (39,7 %), slovenský (15,3 %), český (12,0 %) a iný.

Tab. č. 3

Odpovede na otázku: V čom vidíte prekážky vzťahov medzi LAK – EÚ?

	1. miesto prekážka	index	2. miesto prekážka	index	3. miesto prekážka	index
študenti	geografická vzdialenosť	64,1	vysoké finančné náklady	57,5	nedostatočné vzájomné poznanie	43,4
pedagógovia	vysoké finančné náklady	67,1	geografická vzdialenosť	59,7	nedostatočné vzájomné poznanie	38,7
manažéri	geografická vzdialenosť			59,0	nedostatočné vzájomné poznanie	53,6
	vysoké finančné náklady			59,0		

Index významu bol vypočítaný ako priemerná percentuálna hodnota maximálnej úrovne zodpovedajúcej 100. K jednotlivým škálam významu 1,2,3,4,5,6 boli priradené numerické hodnoty 5,4,3,2,1 a 0. Maximálny stupeň významu (100) by bol zaznamenaný, keby všetci respondenti vyhodnotili význam danej opcie numerickou hodnotou 5; naopak, nebol by zaregistrovaný žiadny význam, keby všetci respondenti vyhodnotili význam danej opcie hodnotou 0.

Vo výskume sme osobitný dôraz kládli na skúmanie súvislostí medzi jazykovým portfóliom respondentov a ich postojmi vo vzťahu k perspektívam dialógu a spolupráce medzi EÚ a LAK.

Hypotézy výskumu vyplývali z dlhodobého neštruktúrovaného pozorovania v rámci pedagogickej činnosti pri výučbe cudzích jazykov, ktoré nasvedčujú, že študenti a absolventi so znalosťou určitého cudzieho jazyka sa v porovnaní s ostatnými aktívnejšie zaujímajú o možnosti nadviazovania a rozvoja vzťahov a spolupráce práve s aktérmi z danej jazykovej oblasti. Vyplýva to jednak zo samozrejmej a pragmaticky motivovanej snahy využiť nadobudnuté jazykové vedomosti v praxi, ale aj zo skutočnosti, že znalosť jazyka im poskytuje viac možností nesprostredkovaného kontaktu s realitou danej krajiny/regiónu. Skúsenosti z pedagogickej praxe však tiež naznačujú, že okrem vyššie uvedených a takmer samozrejmych dosahov, tí študenti, ktorí sa učia, resp. ovládajú určitý cudzí jazyk, sú spravidla „empatickejší“ voči krajinám príslušnej jazykovej oblasti, vnímajú ich pozitívnejšie a s väčšími sympatiami v porovnaní s inými študentmi.

Samozrejme, v prípade tých študentov, ktorí sa rozhodli pre štúdium určitého jazyka cieľavedome a z vlastnej vôle, možno odôvodnene predpokladať, že takýto pozitívny postoj k príslušnej jazykovej oblasti mali už *ex ante*. Učiteľia cudzích jazykov však pozorujú nezriedka vývoj smerom k pozitívnejším percepciám príslušnej jazykovej oblasti aj v prípade tých študentov, ktorí sa začali učiť cudzí jazyk pod vplyvom rôznych vonkajších okolností, nie z vlastnej iniciatívy (napr. na škole nemali možnosť výberu, rozhodli rodičia, požadoval to zamestnávateľ a pod.).

Prostredníctvom empirického výskumu sme preto chceli zistiť, či a do akej miery sa nasledujúce hypotézy odrazia v jeho výsledkoch:

a) Respondenti, ktorí sa učia, resp. ovládajú španielčinu a/alebo portugalčinu ako cudzí jazyk, vnímajú perspektívy vzťahov medzi Európou a Latinskou Amerikou optimistickejšie ako tí, ktorí neovládajú, resp. neučia sa uvedené jazyky.

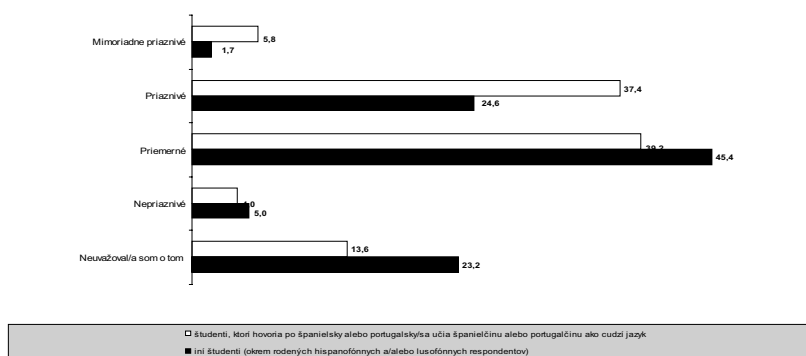
b) Respondenti, ktorí sa učia/učili španielčinu/portugalčinu z vlastného rozhodnutia a tí, ktorí sa ich učia/učili z iných dôvodov (napr. na škole nemali možnosť výberu, rozhodli rodičia, požadoval to zamestnávateľ a pod.) zaujímajú podobné postoje k perspektívam vzťahov medzi Európou a Latinskou Amerikou ako tí respondenti, ktorí sa učia/učili dané jazyky z vlastného rozhodnutia.

K hypotéze a)

Výsledky prieskumu ukázali, že tí respondenti z našej vzorky, ktorí majú vo svojom jazykovom portfóliu ako cudzí jazyk minimálne jeden z dvoch iberoamerických jazykov (španielčinu a/alebo portugalčinu), zaujímajú optimistickjšie postoje voči perspektívam spolupráce LAK – EÚ ako ostatní respondenti. Rozdiely v postojoch podľa uvedeného kritéria sú zrejme pri všetkých troch skupinách respondentov, pričom najvýraznejšie sa ukázali pri cieľovej skupine „manažéri“.

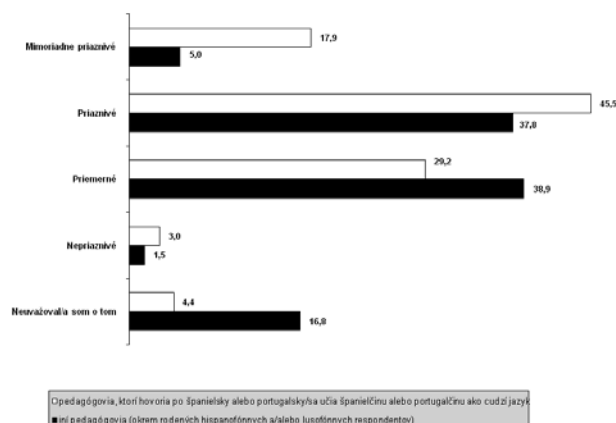
Graf č. 1

Odpovede na otázku: Ako vnímate perspektívy spolupráce medzi Európskou úniou a Latinskou Amerikou? Cieľová skupina „ŠTUDENTI“

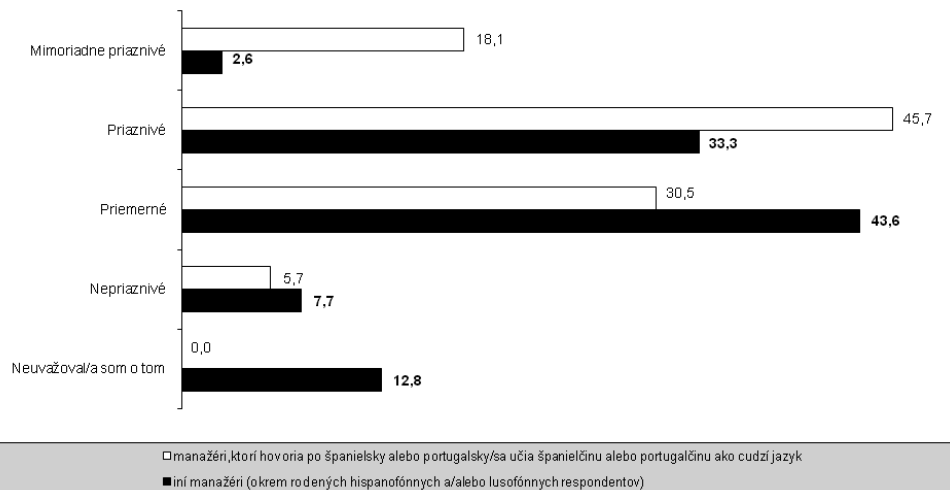
Graf č. 2

Odpovede na otázku: Ako vnímate perspektívy spolupráce medzi Európskou úniou a Latinskou Amerikou? Cieľová skupina „PEDAGÓGOVIA“

Graf č. 3

Odpovede na otázku: Ako vnímate perspektívy spolupráce medzi Európskou úniou a Latinskou Amerikou? Cieľová skupina „MANAŽÉRI“

K hypotéze b)

V tejto časti sme sa sústredili na porovnanie početnosti odpovedí, ktoré hodnotili perspektívy vzťahov LAK – EÚ lepšie ako „priemerné“, t. j. ako „priaznivé“ alebo „mimoriadne priaznivé“. Výsledky porovnania postojov medzi skupinami respondentov, ktorí sa učili/učia španielčinu alebo portugalčinu ako cudzí jazyk z vlastného rozhodnutia s postojmi tých, ktorí sa učili/učia jeden z týchto jazykov z iných dôvodov (napr. v škole nemali inú možnosť, rozhodli rodičia alebo nadriadení atď.) ukazujú, že respondenti z oboch skupín zaujímajú porovnateľné postoje. V niektorých prípadoch dokonca tí respondenti, ktorí sa začali učiť španielčinu/ portugalčinu ako cudzí jazyk nie z vlastného rozhodnutia, ale z „iných dôvodov“, prejavili v prieskume optimistickejšie postoje voči perspektívam spolupráce LAK – EÚ v porovnaní s druhou skupinou respondentov.

Tab. č. 4

Postoje respondentov k perspektívam spolupráce LAK – EÚ

Vnímanie perspektív spolupráce LAK – EÚ	Študenti		Pedagógovia		Manažéri	
	Skupina X	Skupina Y	Skupina X	Skupina Y	Skupina X	Skupina Y
Mimoriadne priaznivé	5,4	5,0	15,2	24,1	18,2	18,2
Priaznivé	36,0	48,0	44,7	43,1	47,3	54,5
Spolu	41,4 %	53 %	59,9 %	67,2 %	65,5 %	72,7 %

Porovnanie odpovedí dvoch skupín respondentov:

Skupina X: Respondenti, ktorí sa učili/učia španielčinu ako cudzí jazyk z vlastného rozhodnutia

Skupina Y: Respondenti, ktorí sa učili/učia španielčinu ako cudzí jazyk „z iných dôvodov“

Tab. č. 5

Postoje respondentov k perspektívam spolupráce LAK – EÚ

Vnímanie perspektív spolupráce LAK – EÚ	Študenti		Pedagógovia		Manažéri	
	Skupina X	Skupina Y	Skupina X	Skupina Y	Skupina X	Skupina Y
Mimoriadne priaznivé	4,8	5,0	16,8	24,0	20,8	10,0
Priaznivé	33,3	25,0	46,9	48,0	45,8	50,0
Spolu	38,1 %	30,0 %	63,7 %	72 %	66,6 %	60,0 %

Porovnanie odpovedí dvoch skupín respondentov:

Skupina X: Respondenti, ktorí sa učili/učia *portugalčimu* ako cudzí jazyk z vlastného rozhodnutia

Skupina Y: Respondenti, ktorí sa učili/učia *portugalčimu* ako cudzí jazyk „z iných dôvodov“

Hoci výsledky prezentovaného výskumu nie je možné generalizovať, aj tak sú dôvodom na zamyslenie v súvislosti s inštitucionálnymi jazykovými politikami na univerzitách, a to nielen vo vzťahu k spolupráci LAK – EÚ. Medzinárodná spolupráca si dnes bezpodmienečne vyžaduje používanie spoločného jazyka globálnej komunikácie, ktorým je angličtina. Napriek tomu by sa jazykové politiky nemali redukovať výlučne na podporu anglického jazyka. Je potrebné venovať pozornosť aj šíreniu a výučbe ďalších jazykov, a to nielen kvôli formálnemu rešpektovaniu jazykových politík EÚ smerujúcich k zachovaniu a rozvoju európskeho nemateriálneho kultúrneho dedičstva a jazykovej diverzity.¹³ Ako to naznačuje aj prezentovaný výskum, znalosť cudzích jazykov nie je len neodmysliteľným predpokladom efektívnej medzinárodnej spolupráce, ale aj nezanedbateľným motivačným faktorom pre jej rozvoj. V aplikácii na vzťahy medzi LAK – EÚ to znamená, že výučba/štúdium španielčiny a/alebo portugalčiny patrí k najefektívnejším formám podpory záujmu o rozvoj vzťahov a spoluprácu medzi týmito časťami sveta. To isté tvrdenie možno aplikovať aj na iné jazyky vo vzťahu k rozvoju spolupráce s príslušnými regiónmi.

Dialóg LAK – EÚ a „tretia misia“ univerzít

V súčasnej globalizovanej spoločnosti, založenej na vedomostiach, univerzity môžu a mali by byť viac než kedykoľvek predtým aktívnymi účastníkmi života spoločnosti a dokonca by mali patriť k jej hybným silám. Právom sa očakáva, že by mali podporovať pozitívne tendencie spoločenského, ekonomického a kultúrneho vývoja a upozorňovať na súčasné a predpokladané potreby a výzvy spoločnosti.

¹³ Jazyková rozmanitosť sa podľa EÚ významne podieľa na konkurencieschopnosti Európy, pretože jazykovo zdatní občania majú lepšie predpoklady využiť príležitosti v oblasti vzdelávania, pracovných príležitostí a podnikania. V tejto súvislosti EÚ stanovila cieľ, aby každý občan únie ovládal okrem svojho materinského jazyka aj dva cudzie jazyky. Súčasná politika podpory *jazykovej diverzity* a viacjazyčnosti EÚ má tri základné línie: podporovať štúdium jazykov a jazykovú rozmanitosť v spoločnosti; podporovať zdravé viacjazyčné hospodárstvo; podporovať spoločenskú inklúziu prostredníctvom lepších znalostí a akceptácie jazykov. V zmysle podpory viacjazyčnosti a jazykovej rozmanitosti podstúpila EÚ rôzne kroky, medzi nimi napr. podporila viacjazyčnosti a jazykovú rozmanitosť vo viacerých základných dokumentoch (napr.: Zmluva o ES, Charta základných práv, Lisabonská zmluva a i.).

Patria k nim aj výzvy dialógu LAK – EÚ. Tie však (okrem výnimiek) nenašli zatiaľ adekvátnu odozvu v širokej verejnej mienke na Slovensku (a pravdepodobne ani vo väčšine iných európskych krajinách). Zámery smerujúce k rozvoju spolupráce s Latinskou Amerikou sa vo všeobecnosti nateraz vnímajú skôr ako niečo zvláštne až exotické, nie veľmi pragmatické a menej relevantné aj zo strany decíznych kruhov na rôznych úrovniach. Nezáujem o vzťahy LAK – EÚ má za následok kvantitatívne aj kvalitatívne nedostatočné a nepresvedčivé výsledky a táto skutočnosť zase často slúži ako argument proti iniciovaniu či rozvoju vzťahov s regiónom.

Univerzity majú možnosti narúšať či zmierňovať tento „začarovaný kruh“ v dvoch smeroch:

1. Na rovine tzv. „soft“ faktorov vyvíjať úsilie o zmenu prevládajúcich percepcií regiónu a motivovať proaktívne postoje, t. j. rôznymi cestami upozorňovať na potenciál spolupráce, na relatívne nedávne výsledky ekonomického, spoločenského a kultúrneho vývoja Latinskej Ameriky, na kultúrnu, hodnotovú a jazykovú príbuznosť medzi Latinskou Amerikou a Európou, a tak meniť pretrvávajúci prevažne negatívny imidž regiónu. Spomedzi možných foriem treba zdôrazniť najmä jazykové kurzy, moduly formálneho aj neformálneho vzdelávania zamerané na šírenie poznatkov o regióne, extrakurikálne aktivity, napr. medzinárodné letné školy, prednášky, diskusie, semináre, kultúrne podujatia a pod.

2. Podporovať vzťahy medzi univerzitami a ďalšími aktérmi ekonomickej a inej spolupráce z oboch regiónov na báze tzv. znalostného trojuholníka. Tento pojem vyjadruje vzájomné pôsobenie medzi výskumom, univerzitným vzdelávaním a inováciami, ktoré sú hybnými silami znalostnej spoločnosti. Už v Lisabonskej stratégii a neskôr v európskej Stratégii 2020 sa kladie dôraz na dôležitosť inovácií ako kľúčového faktora ekonomického a spoločenského vývoja. Z toho vyplýva centrálna rola univerzít pri tvorbe a transfere poznatkov a technológií prostredníctvom rôznych foriem spolupráce s externým prostredím. Týka sa to nielen poslania univerzít v oblasti vedy a výskumu, ale aj vo vzdelávaní, takže „univerzitné vzdelávanie a výskum sa vnímajú ako subsystemy inovačnej politiky EÚ“ ([22], s. 4).

Synergický efekt medzi inovačnou agendou EÚ a výzvami z ostatných summitov LAK – EÚ a Iberoamerického spoločenstva národov, na ktorých sa zhodne dostáva do popredia rola inovácií a technológií, vytvára mimoriadne priaznivú politickú klímu na rozvoj spolupráce medzi univerzitami, podnikmi a ďalšími relevantnými aktérmi z oboch regiónov na báze znalostného trojuholníka.

• Vhodnou formou na rozvoj udržateľnej spolupráce medzi partnerskými univerzitami z Európy a Latinskej Ameriky by mohol byť aj špecifický model medzinárodnej mobility študentov, založený na princípoch „znalostného trojuholníka“:¹⁴

¹⁴ Model spolupráce medzi univerzitami na báze „znalostného trojuholníka“ bol spracovaný vo vyššie uvedenom medzinárodnom projekte „Knowledge Triangle and Co-operation EU-LAC“ č. 142711-LLP-1-SK--ERASMUS-ECUE.

- Počas študijného pobytu na partnerskej zahraničnej univerzite študenti riešia v rámci svojich ročníkových/diplomových prác témy aplikovaného výskumu, resp. plnia iné úlohy podľa zadania podnikov/inštitúcií.

- Témy aplikovaného výskumu, resp. iné úlohy priamo súvisia s prípravou alebo implementáciou projektov medzinárodnej spolupráce (napr. v oblasti obchodu, marketingu, investícií, transferu inovácií atď.) medzi aktérmi z vysielajúcej a prijímajúcej krajiny.

Možno odôvodnene predpokladať, že tento model medzinárodnej mobility, aplikovateľný samozrejme aj na medzinárodné mobility pedagógov a na spoluprácu nielen s Latinskou Amerikou, ale aj s inými krajinami/regiónmi, by mohol generovať nové témy aplikovaného výskumu, a tak posilniť väzby medzi vzdelávaním a výskumom, vytvoriť lepšie podmienky na udržateľné akademické výmeny s univerzitami z krajín Latinskej Ameriky (nemožno vylúčiť určité formy podpory zahraničných pobytov študentov zo strany zainteresovaných podnikov a inštitúcií) a prispieť svojím primeraným dielom k podpore ekonomických a obchodných vzťahov a iných foriem spolupráce medzi aktérmi z EÚ a LAK. Priaznivé podmienky na spoluprácu medzi európskymi a latinskoamerickými univerzitami vytvorí pravdepodobne aj pripravovaný nový program EÚ „Erasmus pre všetkých“.¹⁵

Aplikácia modelu medzinárodnej mobility na báze znalostného trojuholníka by tak mohla znamenať významný prínos aj pre napĺňanie tzv. „tretieho poslania“ univerzít, ktoré spočíva v ich interakcii so spoločenským prostredím.

Na EU v Bratislave sa už navrhovaný model medzinárodnej mobility čiastočne uplatnil pri vysielaní študentov na študijné pobyty na renomovanú mexickú univerzitu Instituto Tecnológico de Monterrey. Na EU v Bratislave boli tiež vytvorené základné predpoklady pre iniciovanie a rozvoj vzťahov s univerzitami a inými aktérmi z krajín Latinskej Ameriky, medzi nimi napr.:

- Španielsky jazyk je vo vzdelávacej ponuke EU v Bratislave už tradične od samotného založenia univerzity; v súčasnosti výučbu zabezpečuje Fakulta aplikovaných jazykov; k rozvojovým zámerom patrí aj iniciovanie výučby portugalského jazyka.

- V roku 1998 bolo na univerzite založené Centrum iberských a latinskoamerických štúdií, ktoré organizuje pravidelne akademické a kultúrne podujatia na šírenie poznatkov o krajinách Latinskej Ameriky. Centrum je členom medzinárodnej asociácie CEISAL. Najvýznamnejším z nich bol IV. CEISAL Európsky kongres latinoamerikanistov, konaný na EU v Bratislave v roku 2004, na ktorom sa zúčastnilo viac ako 600 odborníkov z oblasti ekonómie, medzinárodných ekonomických a politických vzťahov, sociológie, politológie a iných spoločenskovedných a humanitných disciplín z rôznych krajín celého sveta.

¹⁵ Od roku 2014 by mal súčasný program Európskej únie nahradiť nový komplexný program „Erasmus pre všetkých: program EÚ pre vzdelávanie, odbornú prípravu, mládež a šport“. Program obsahuje viacero nových prvkov a podporuje tri typy kľúčových akcií: vzdelávaciu mobilitu jednotlivcov, spoluprácu medzi inštitúciami v oblasti inovácií a osvedčených postupov (zahŕňa strategické partnerstvá v rámci Európskej únie s tretími krajinami a partnerstvá medzi vzdelávacími inštitúciami a podnikmi, mimovládny organizáciami, verejnou správou atď.) a reformy politik.

• V ostatných rokoch boli podpísané dohody medzi EU v Bratislave a partnerskými univerzitami z Argentíny, Brazílie, Mexika, Čile a Peru.¹⁶

• Témy súvisiace s interregionálnou spoluprácou LAK – EÚ, so vzdelávaním v oblasti interkultúrnej komunikácie s regiónom a s latinskoamerickými štúdiami boli spracované vo viacerých medzinárodných projektoch podporených Európskou komisiou.¹⁷

• EU v Bratislave je od roku 2011 členskou inštitúciou univerzitnej siete G10+1, ktorá združuje 10 univerzít zo strednej a východnej Európy a mexickú univerzitu Instituto Tecnológico de Estudios Superiores de Monterrey.

• V máji 2012 EU v Bratislave vstúpila do medzinárodnej siete tzv. „centier LAK-EÚ“, t. j. pracovísk, ktoré sa aktívne zapájajú do podpory uvedeného biregionálneho dialógu.

• Ako jedna z inštitúcií zaangažovaná do procesov dialógu a spolupráce LAK – EÚ bola EU v Bratislave zaradená do databázy Nadácie LAK – EÚ.

Pre malú krajinu, ako je Slovensko, by bolo užitočné systémovo rozvinúť vyššie uvedenú formu spolupráce na báze „znalostného trojuholníka“ so zahraničnými partnerskými univerzitami, a to osobitne na podporu vzťahov Slovenskej republiky s aktérmi z teritória Latinskej Ameriky. V súčasnosti v tomto významnom regióne pôsobia len štyri veľvyslanectvá SR (Argentína, Brazília, Kuba, Mexiko), takže nie je reálne možné naplno využívať existujúci potenciál na nadväzovanie a rozvoj ekonomickej spolupráce. Za predpokladu systémového rozvoja vyššie načrtnutej formy medzinárodnej spolupráce a v prepojení na úlohy zadávané zo strany príslušných veľvyslanectiev by EU v Bratislave mohla efektívne prispieť aj k podpore ekonomickej dimenzie slovenskej diplomacie.

¹⁶ Prehľad existujúcich rámcových a iných bilaterálnych dohôd o spolupráci EU v Bratislave s univerzitami z Latinskej Ameriky:

Universidad Nacional de La Plata, *Argentína* (16. 4. 2012).

Pontificia Universidade Católica de São Paulo, *Brazília* (8. 2. 2012).

Universidade de São Paulo, *Brazília* (9. 2. 2012).

Universidade Federal de Minas Gerais, *Brazília* (9. 5. 2012).

La Universidad de La Serena, *Čile* (15. 6. 2004).

Instituto Tecnológico de Estudios Superiores de Monterrey, *Mexiko* (29. 6. 2011).

Pontificia Universidad Católica del Perú, *Peru* (2. 12. 2009).

¹⁷ Medzinárodné projekty EU v Bratislave spolufinancované Európskou komisiou, zamerané na uvedenú problematiku:

Tempus-Phare: Español para Fines Específicos. Economía y Empresa, číslo projektu: S-JEP 9297/95, rok realizácie: 1995 – 1998.

Leonardo da Vinci: En el Mundo de los Negocios, číslo projektu: SK/98/1/84016/PI/III.1.a/CONT, rok realizácie: 1998 – 2001.

Erasmus: Comunicación Intercultural en las Relaciones (Económicas) Internacionales. Aplicación: Estudios Ibéricos y Latinoamericanos, číslo projektu: 63827-IC-1-2002-1-SK-ERASMUS-PROGUC-1, rok realizácie: 2003 – 2006.

Erasmus: Knowledge Triangle and Co-operation European Union – Latin America and Caribbean, číslo projektu: 142711-LLP-1-SK-ERASMUS-ECUE, rok realizácie: 2008 – 2011.

V roku 2012 bol v programe ERASMUS MUNDUS-ACTION 3 schválený medzinárodný projekt *REALITY - Research Cooperation of European and Latin American Universities in Innovation Technology* č. 372556 na obdobie 2012 – 2014. Koordinátorskou inštitúciou projektu je EU v Bratislave.

Literatúra

- [1] ARENAL, C del. 2005. Salamanca: balance de la cumbre. In: *Política Exterior*. Vol. XIX, Noviembre/Diciembre 2005. Núm. 108. s. 105-117. ISSN 0213-6856.
- [2] ARROBA, Á. A. – SANTISO, J. 2009. Política fiscal, desarrollo y democracia en América Latina. In: *Política Exterior*. Vol. XXIII. Marzo/Abril 2009. Núm. 128. s. 75 -86. ISSN 0213-6856.
- [3] CASILDA BÉJAR, R. 2007. América Latina, la apuesta tecnológica. In: *Política Exterior*. Vol. XXI. Noviembre/Diciembre 2007. Núm. 120. s. 153-161. ISSN 0213-6856.
- [4] FRERES, CH. – SANAHUJA, J. A. (coords.). 2006. *América Latina y la Unión Europea. Estrategias para una asociación necesaria*. Barcelona: Icaria Editorial, S. A. ISBN 8474268664.
- [5] GRATIUS, S. 2011. *EU and the „special ten“: multilateralism through bilaterlism?* [online]. Dostupné na internete: <http://www.fride.org>.
- [6] GRATIUS, S. – SANAHUJA, J. A. 2010. Entre el olvido y la renovación: La UE y América Latina. In: *Política Exterior*. Vol. XXIV. Mayo/Junio 2010. Núm. 13. s. 122-134. ISSN 0213-6856.
- [7] *Human Development Report 2010. The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*. Published for the United Nations Development Programme UNDP. New York: Palgrave Macmillan 2010. s. 142-147. ISBN 978023028445690101, Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010/>.
- [8] *Human Development Report 2011. Sustainability and Equity: A Better Future for All*. Published for the United Nations Development Programme UNDP. New York: Palgrave Macmillan 2011. s. 126-30. ISBN 9780230363311. Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/>.
- [9] IGLESIAS, E. V. 2007. Entre cumbre y cumbre, construyendo una comunidad. In: *Política Exterior*. Vol. XXI. Enero/Febrero 2007. Núm. 115. s. 151-156. ISSN 0213-6856.
- [10] KNIGHT, J. – WIT, H. de 1999. *Internationalisation of Higher Education. Quality and Internationalisation in Higher Education*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Programme in Institutional Management in Higher Education. Paris: OECD 1999.
- [11] LENGHARTOVÁ, J. 2011. Capítulo I: Reflexiones, Premisas, Objetivos y Visiones, s. 10-19; Capítulo IV: Opiniones y Percepciones- Resultados de la Encuesta de Opinión, s. 55-76; Capítulo VI. Estrategia, Políticas, Métodos y Herramientas, s. 90-97. In: *Triángulo del Conocimiento y la Cooperación Unión Europea- América Latina y el Caribe*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2011. ISBN: 978-80-22-3203.
- [12] MALAMUD, C. – STEINBERG, F. – TEJEDOR, C. 2012. *América Latina: perspectivas económicas y políticas para 2011. Análisis del Real Instituto Elcano, ARI 2011*. Real Instituto Elcano. Dostupné na internete: <http://www.realinstitutoelcano.org>.
- [13] MAYOR ZARAGOZA, F. 1989. Culture and the University. In: *Higher Education in Europe*, Bucharest, CEPES, Vol. XVI, No. 1.
- [14] MAYOR ZARAGOZA, F. 1997. La sociedad del siglo XXI ante la mundialización. In: *Política Exterior*. Noviembre/Diciembre 1997. Núm. 60. ISSN 0213-6856.
- [15] OPATRNÝ, J. 1998. *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Nakladatelství Libri 1998. ISBN 80-85983-42-7.
- [16] RATO, R. 2007. América Latina en el contexto global, perspectivas y retos. In: *Política Exterior*. Vol. XXI. Enero/Febrero 2007. Núm. 115. s. 107-114. ISSN 0213-6856.
- [17] RUIZ, J. J. 2009. Latinoamérica 2009: el privilegio de ser como todos. In: *Política Exterior*. Vol. XXIII. Marzo/Abril 2009. Núm. 128. s. 55-74. ISSN 0213-6856.
- [18] SANAHUJA, J. A. 2003. Contigo en la distancia. Los lazos con la UE tras la cumbre de Madrid. In: *América Latina. Democracia, neoliberalismo, populismo. Vanguardia Dossier*. Núm 4, Enero/Marzo 2003. s. 37-40.
- [19] SHIXUE, J. 2012. La cooperación Sur-Sur de China y Latinoamérica. In: *Política Exterior*. Vol. XXVI. Enero/Febrero 2012. Núm. 145. s. 110-119. ISSN 0213-6856.
- [20] *Statistical Yearbook for Latin America and the Caribbean*. 2011. European Commission for Latin America and the Caribbean. United Nations. Santiago de Chile 2011. ISBN 978-92-1-021073-7. Dostupné na internete: <http://www.eclac.cl>.
- [21] VAQUER I FANÉS, J. – ALBERICH, J. 2010. Un proyecto para Europa. In: *Política Exterior*. Enero/Febrero 2010. Vol. XXIV, Núm. 133. s. 61-76. ISSN 0213-6856.
- [22] VUGHT, F. A. 2009. The EU innovation Agenda: Challenges for Higher Education and Research. In: *Higher Education Management and Policy*. Volume 21. 2. OECD 2009.
- [23] http://es.wikipedia.org/wiki/Cumbre_Iberoamericana.